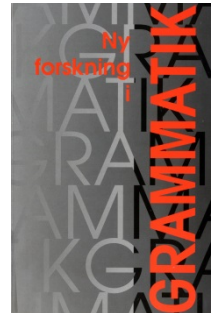

Ny Forskning i Grammatik

Titel: Realitetsramme og realitetsværdi i danske ledsætninger
Forfatter: Sune Sønderberg Mortensen
Kilde: Ny Forskning i Grammatik 19, 2012, s. 153-180
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 2012

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Ny Forskning i Grammatik (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Realitetsramme og realitetsværdi i danske ledsætninger

Sune Sønderberg Mortensen

1. Indledning¹

I dansk og international grammatik bruges begreber som realitet, faktualitet og fakticitet til at redegøre for hvorvidt afsender forpligter sig på sandheden af et udsagn (fx Leech 1974; Quirk *et al.* 1985; Palmer 1986; Bybee & Fleischman 1995; Faarlund *et al.* 1997; Hengeveld 1998; Teleman *et al.* 1999; Givón 2001; Cristofaro 2003; Togeby 2003; Nordström 2010; Hansen & Heltoft 2011). I dansk grammatiktradition omfatter realitet som samlet betydningsområde således ofte valg mellem fx *realis*, *nonrealis* og *irrealis* (fx Diderichsen 1966 [1939]; Hansen & Larsen 1970; Glismann 1974; Hansen 1998; Christensen 2007; Jensen 2008; Hansen & Heltoft 2011), men som diskuteret af bl.a. Christensen (2007), Jensen (2008) og Boye (2008) bruges begreberne ofte med uklare definitioner og forskelligt på tværs af fremstillinger, fx således at de snart vedrører indholdsstruktur, snart indholdssubstans, en semantisk skelnen der betragtes som central inden for Dansk Funktionel Lingvistik (jf. fx Engberg-Pedersen *et al.* 1996; Engberg-Pedersen *et al.* 2005; Hansen & Heltoft 2011). Særligt ledsætningsgrammatikken synes at savne en systematisk tilgang til realitet der tager højde for det særlige ved netop ledsætningers muligheder for realitetsangivelse i modsætning til helsætningers ditto. En sådan tilgang foreslår jeg i det følgende, hvor jeg med et systematisk skel mellem **realitetsramme** og **realitetsværdi** undersøger hvordan danske ledsætningstyper koder forskellige indholdsstrukturer med hensyn til realitet. På den baggrund argumenterer jeg for en inddeling af ledsætningerne ud fra deres konjunktioner i fire klasser: **nonrealis-ledsætninger**, **realis-ledsætninger**, **neutrale ledsætning-**

---

1. Denne artikel er udarbejdet med støtte fra Niels Bohr Fondet/Mag. Art. Marcus Lorentzens legat, Cand.mag. Karen Iversens Legat og Professor, Dr.phil. Viggo Brøndals og Hustrus Legat, for hvilket jeg ønsker at udtrykke min taknemmelighed. Desuden takker jeg Jean-Christophe Verstraete og Kristin Davidse fra det lingvistiske institut ved Katholieke Universiteit Leuven, såvel som Torben Juel Jensen, Peter Harder, Rita Therkelsen, Eva Skafte Jensen, Alexandra Holsting og Peter Juul Nielsen samt en anonym fagfællebedømmer for skarpsindige kommentarer under arbejdet med artiklen.

ger og skopusfølsomme realis-ledsætninger. Som jeg vil illustrere med eksempler fra bl.a. diverse internetsider og talesprogskorpusset BySoc (<http://bysoc.dyndns.org/>), er nonrealis-ledsætningerne kendetegnet ved at have ubetinget nonreal værdi, mens realis-ledsætningerne enten har real eller nonreal værdi, afhængig af deres interne opbygning. De to resterende klasser af ledsætninger er kendetegnet ved at deres realitetsværdi ikke kan fastlægges inden for ledsætningens egne grænser, men er betinget af forhold i matrixsætningen eller helsætningskonstruktionen som sådan – de peger med andre ord væk fra sig selv og har dermed indeksikalsk indhold som en afgørende egenskab.

2. Realitet i ledsætninger

2.1. Grundlæggende begrebsafklaringer

Det grammatiske/semantiske område der i visse traditioner, herunder megen dansk grammatik, typisk behandles under termen realitet/reality, er i andre traditioner modsvaret af termer som fx faktualitet/factuality (fx Leech 1974; Hengeveld 1998) og fakticitet (fx Teleman *et al.* 1999). Termerne fremstår til tider nærmest synonyme og til tider mere systematisk relaterede (som diskuteret af bl.a. Palmer 1986; Bybee & Fleischman 1995; Palmer 2001; Christensen 2007; Nordström 2010; de Haan 2011). Da denne artikels fokus er klassifikationskriterier på et relativt overordnet plan, betragter jeg ikke disse terminologiske forskelle som afgørende, og jeg lægger mig derfor uden videre op ad den danske tradition og refererer til begrebet **realitet** som det indholdsområde jeg beskæftiger mig med. Som en foreløbig indkredsning af hvad begrebet dækker over, er Hansen & Heltofts (2011) karakteristik et godt udgangspunkt: “REALITET omfatter ‘realis’ og ‘non-realis’. I REALIS fremstilles sætningsindholdet som en realitet ...” (Hansen & Heltoft 2011: 56), og andetsteds: “Ved betydningen non-realis tages der ikke stilling til realiteten af den verden der beskrives (Hansen & Heltoft 2011: 316). Jeg udlægger dette betydningsskel således at realis omfatter at afsender forpligter sig på at en proposition (inkl. evt. nægtelse) er sand, mens nonrealis omfatter at han/hun ikke forpligter sig på at propositionen er sand. Denne forståelse svarer til bl.a. Leech’ (1974) brug af begreberne “factual” og “non-factual”. Han opererer desuden med begrebet “counterfactual” – svarende til Hansen & Heltofts “ir-realis” (Hansen & Heltoft 2011: 316-317) – som omfatter afsenders forpligtelse på at propositionen er falsk, og dermed også er indfanget af karakteristikken af nonrealis. For at holde begrebsapparatet forholdsvis enkelt opererer jeg

således ikke med en irrealis/counterfactual-kategori, men inkorporerer den i nonrealis-kategorien. Dette er som nævnt kun en foreløbig indkredsning af betydningsområdet, og for at operationalisere realitetskategorierne med henblik på ledsætningsklassifikation vil jeg i det følgende uddybe visse aspekter af begreberne nærmere.

Jeg betragter **fremtidig reference** som principielt forenelig med realis-betydning, i modsætning til fx Givón, der analyserer bl.a. *when*-ledsætningen nedenfor som et eksempel på “irrealis” (i givónsk forstand, dvs. svarende til nonrealis):

- (1) [When she comes]², we will consider it
(Givón 2001: 324)

Således grupperer han *when*-ledsætninger med fremtidig reference som “irrealis” ligesom fx *if*-ledsætninger:

- (1a) [If she comes], we will/may consider it
(Givón 2001: 324)

Selvom Givón anerkender at *when*-ledsætningen rangerer højere end *if*-ledsætningen mht. graden af afsenders sikkerhedsmarkering, betragter jeg den basale kategorisering af *when*-ledsætningen som “irrealis” alene på baggrund af dens fremtidige reference som uhensigtsmæssig. At fremtiden er uvis, er en ekstralingvistisk konstant som må formodes at være delt af sprogbrugerne, og ud fra den viden kan man så vælge at forpligte sig eller ikke forpligte sig på propositioner der vedrører fremtiden. At fremtidig reference ikke nødvendigvis medfører nonrealis, er en position i tråd med fx Nordströms (2010: 39) og Harders (1996: 352ff). Til sammenligning vil vi normalt heller ikke beskrive en deklarativ hedsætning med fremtidig reference som nonreal alene på grund af den fremtidige reference, fx:

- (2) Hun kommer i morgen

Hvis afsenderen ønsker at signalere usikkerhed på om hun kommer, er der mulighed for at markere usikkerheden – men han/hun hæfter som udgangspunkt for propositionens sandhed sådan som eksemplet står.

---

2. I de præsenterede eksempler markeres den relevante ledsætningspassage med kantede parenteser.

Desuden er det værd at nævne at **faktivitet** og relaterede begreber i traditionen fra Kiparsky & Kiparsky (fx Kiparsky & Kiparsky 1970; Karttunen 1971; Davidse 1994; Simons 2007), der af og til blandes sammen med begreber knyttet til realitet og særligt faktualitet, vedrører et betydningsområde af en principielt anden art (se fx diskussion i Palmer 1986: 17ff). Faktivitet er en særlig type af præsupposition og kan dermed siges at have med informationsstrukturering at gøre snarere end med realitet. Ikke desto mindre er begreberne relaterede, idet ledsætninger styret af faktive prædikater som udgangspunkt er reale, mens ledsætninger styret af nonfaktive prædikater er nonreale, fx:

- (3) Hun ved [at Søren har spist sin sandwich] (faktiv → real)
 (3a) Hun påstår [at Søren har spist sin sandwich] (nonfaktiv → nonreal)

Jeg vil ikke gå nærmere ind i denne diskussion her, men vender kort tilbage til forholdet mellem faktivitet og realitet senere.

2.2. *Ledsætningsrealitet og indholdslagdeling*

I nyere dansk grammatik siges realitet gerne at være specificeret i sætningens tropiske indholdslag (fx Christensen 2001; Hansen & Heltoft 2011), dvs. at være et indholdselement som kun fulgyldige propositioner er udstyret med. Eftersom visse ledsætningsarter i nogle traditioner siges at udtrykke mindre eller mere komplekse indholdshelheder/entitetstyper end propositioner, fx begivenheder/States-of-Affairs (Dik *et al.* 1990; Dik 1997; Hengeveld 1998; Haegemann 2006; Verstraete 2007), holder jeg principielt realitetsbegrebet åbent for sådanne lagdelingsforskelle, svarende til fx Hengevelds brug af faktualitetsbegrebet: “The factual/nonfactual opposition ... can be applied across the various entity types ...” (Hengeveld 1998: 350). Realitetsbegrebet er med andre ord relevant uanset om en given ledsætning er at betragte som udtryk for en proposition eller noget der kan siges at befinde sig lavere eller højere i indholdslagdelingen.

2.3. *Realitetsramme og realitetsværdi*

Som nævnt er forståelsen af realitet og begreberne realis og nonrealis ikke ensartet på tværs af dansk grammatik. Som diskuteret i bl.a. Christensen (fx 2007: 117), Jensen (2008: 41) og Boye (2008: 8ff) synes abstraktionsniveauet for begrebernes brug og definitioner at variere, så nonrealis fx kan henvise til det strukturelle indhold af tomt fundamentfelt såvel som til en mere overordnet indholdskategori der kan udtrykkes ved fx visse sætningsadverbier og

underordningskonjunktioner (som oprindeligt fremstillet i Hansen & Larsen 1970). Jensen forbeholder på den baggrund termen “non-realis” til den indholdsstruktur der udtrykkes ved tomt fundamentfelt, og “non-realitet” til den overordnede indholdssubstans der vedrører at (dele af) ytringen ikke skal opfattes som tilhørende den aktuelle, kendte virkelighed (Jensen 2008: 43). Et sådant systematisk skel mellem indholdsstruktur og indholdssubstans er relevant, og jeg vil udbrede det til også at gælde realis-området. Mere specifikt vil jeg – inspireret af bl.a. Heltoft (2005: 117) og Hansen & Heltoft (2011: 143) – bruge termene **realitetsramme** om det realitetspotentiale der er strukturelt kodet i enkelte ledsætningstyper, og **realitetsværdi** om det aktualiserede resultat i ytringssituationen. Den kodede realitetsramme kan så være af typen **realis-ramme** eller **nonrealis-ramme**, og realitetsværdien kan være **real værdi** eller **nonreal værdi**. Denne måde at skelne på er i dansk grammatik ikke ualmindelig hvad angår ledsætninger, hvor fx udfyldt fundamentfelt siges at udtrykke realis og konstativ ramme (fx Heltoft 2005: 117; Hansen & Heltoft 2011: 56), som indskrænker den mulige realitets- og sproghandlingsværdi. Således kan en deklarativ sætning siges at kode realis som ramme, men hvis den fx indeholder et epistemisk sætningsadverbial, bliver dens værdi nonreal (fx Hansen & Larsen 1970; Jensen 2000).

At der også er brug for et sådant skel i ledsætningsbeskrivelsen, kan illustreres med et par eksempler fra Hengeveld (1998), hvor forskellige typer af adverbielle relationer kategoriseres som “factual” eller “non-factual”. Begrundelsesledsætninger kategoriserer han som “factual” og giver følgende eksempel:

- (4) Jenny went home [because her sister would visit her]
(Hengeveld 1998: 357)

Andetsteds optræder en variant af samme eksempel, hvor ledsætningen er forsynet med hvad Hengeveld betegner som en “propositional attitude”:

- (4a) Jenny went home [because her sister might visit her]
(Hengeveld 1998: 346)

For så vidt at *might* – med Hengevelds egne ord – udtrykker en propositionel attitude, kan ledsætningen i (4a) ikke med rimelighed siges at være “factual” på samme måde som den i (4). Dermed synes den generelle kategorisering af begrundelsesledsætninger som “factual” at være for unuanceret. Og dog

har *because*-ledsætninger rigtignok et faktuel præg som fx *in case*-ledsætninger ikke har:

- (5) I'll come tomorrow [in case Ann wants me]
(Hengeveld 1998: 351)

Kompleksiteten bliver ikke mindre af at *because*-ledsætninger også kan miste deres faktualitet **uden** at der er markeret en propositionel attitude i ledsætningen:

- (6) He's not asking [because he wants to know] – he's asking to waste your time
(www.democraticunderground.com)

Disse aspekter ved *because*-ledsætninger – som også findes i *fordi*-ledsætninger, hvilket jeg vender tilbage til – må naturligvis indgå i beskrivelsen af dem, og de understreger et behov for at skelne mellem hvad selve ledsætningen som selvstændigt materiale er i stand til at udtrykke, og hvilken rolle matrixsætningen, helsætningskonstruktionen og konteksten spiller for realitetsværdien. Generaliserende beskrivelser som Hengevelds ovenfor er i øvrigt almindelige i ledsætningslitteraturen. Nordström adopterer eksempelvis uden videre Hengevelds fremstilling af adverbielle ledsætningers faktualitetssegenskaber (Nordström 2010: 249), og Givón kommer med tilsvarende generaliserende udsagn om fx indrømmelsesledsætninger og visse relativsætninger (Givón 2001: 310-311). Hansen & Heltoft (2011) argumenterer for en rent dikotomisk opdeling af konjunktioner mht. realitet og samkategoriserer fx *når*, *da* og *mens* under realis (Hansen & Heltoft 2011: 1493), hvilket jeg vil argumentere for er en forsimpning. Også Teleman *et al.* (1999) fremsætter lignende generelle påstande om forskellige ledsætningstypers "fakticitet" (fx Teleman *et al.* 1999: 477). Der er med andre ord præsenteret rigeligt med generaliseringer på dette område, så det må være på tide at arbejde på større nuancering af beskrivelsen, hvilket skellet mellem realitetsramme og realitetsværdi kan bidrage til. Dette illustrerer jeg i den følgende gennemgang af de fire klasser, nonrealis-ledsætninger, realis-ledsætninger, neutrale ledsætninger og skopusfølsomme realis-ledsætninger.

3. Nonrealis-ledsætninger

Nonrealis-ledsætninger er de ledsætninger der altid har nonreal værdi uanset konstruktion og kontekst. De skal skelnes fra ledsætninger hvis nonreale

værdi er betinget af faktorer i eller uden for ledsætningen, og denne forskel kan karakteriseres således at nonrealis-ledsætninger koder nonrealis-ramme – som kun giver mulighed for nonreal værdi. De mest almindelige nonrealis-ledsætninger er indledt af:

- *om*
- *hvis*
- *for at*
- *medmindre*
- *uden at*
- *som om*

Bortset fra *om*-ledsætninger, der primært kendes som nominale, er der tale om ledsætningstyper der normalt beskrives som adverbelle. De fleste af dem kan dog også optræde i andre funktioner (som diskuteret indgående i fx Mortensen under udg.), men nonrealis-rammen går på tværs af syntaktiske funktioner og evt. betydningsvarianter, fx:

- (7) Vil ikke afsløre [om Danmark dræbte Gadaffis søn]
(www.mariboavis.dk)
- (8) nå men altså fodbold det spiller jeg endnu ik' det tror jeg aldrig jeg slutter med [om jeg så bliver halvfems der]~
(BySoc)

Om-ledsætningerne i (7) og (8) er hhv. nominal og adverbial, men de koder begge nonrealis-ramme (se tilsvarende analyse i Boye 2008). Et andet eksempel er *hvis*-ledsætninger, der uanset hvilken betydningsvariant de optræder i (se fx Jensen 2008), altid koder nonrealis-ramme, fx:

- (9) Det ku' ha' været fedt [hvis jeg snavede dig i gulvet]
(www.nyhederne.tv2.dk)
- (10) de udgjorde sådan en~ sådan en dukkelisegruppe [hvis du kan forstå mig]
(BySoc)

Hansen & Heltoft (2011) argumenterer for at *hvis*-ledsætninger i kontekster med fortidig reference har realis-betydning – og dermed bliver synonyme

med *når*-ledsætninger – på grund af den habituelle reference der opstår i sådanne kontekster:

- (11) [hvis vejret var til det], gik vi i vandet
(Hansen & Heltoft 2011: 1552)

Rigtignok kan man udlede af (11) at vejret sommetider ‘var til det’ (at bade), men det betragter jeg blot som en speciel anvendelse af *hvis*-ledsætningens nonrealis-betydning. *Hvis*-ledsætningen bruges her ikke til at markere afsenders aktuelle usikkerhed i talesituationen, men til at referere til usikkerheden i de beskrevne (gentagne) situationer hvor ‘vi’ overvejede at gå i vandet. *Hvis*-ledsætningen har således (fortsat) nonreal værdi, men indgår i et tankereferat a la dækket direkte tanke. Denne analyse kan underbygges yderligere ved at specificere konteksten nærmere og udskifte *hvis*-ledsætningen med en enklere usikkerhedsmarkør såsom *måske*:

- (11a) Vi havde det altid sjovt i sommerferierne. Måske spillede vi ludo. Måske gik vi i vandet. Det kom an på vejret

Læser man *måske* i (11a) på samme måde som *hvis*-ledsætningen, dvs. som gældende i den refererede situation og ikke talesituationen, er konsekvensen igen at beslutningsprocessen må forstås som habituel, og at resultatet nogle gange blev at gå i vandet. Denne dækket-direkte-tanke-læsning kan ikke med rimelighed betyde at *måskes* usikkerhedsbetydning kan betragtes som værende bortfaldet. På samme måde kan *hvis*-ledsætningens usikkerhedsbetydning heller ikke betragtes som værende bortfaldet. Med andre ord: selvom en usikkerhed i fortiden er afløst af sikker viden i nutiden (talesituationen), er det selvfølgelig stadig usikkerheden der kendetegner den fortidige situation.

Nedenfor følger eksempler på de øvrige typer af nonrealis-ledsætninger:

- (12) ££ og så flyttede hun herved hos mig på papiret [for at hun kunne få hende i skole] ik’ men hun fik hende ikke ind £
(BySoc)

Bemærk at *for at*-ledsætningen – også hvis resultatet havde været at hun faktisk fik hende i skole – i ethvert tilfælde har nonreal værdi.

- (13) det skulle man faktisk gøre men jeg s- # jeg siger det ikke [medmindre de spørger om mit navn] vel'
(BySoc)

Endelig udtrykker *som om*-ledsætninger altid nonreal værdi – enten i kraft af at situationen fremstilles som decideret i strid med sandheden eller blot som uafklaret:

- (14) Man lagde forsigtigt og ærbødigt den døde ned i graven, for nu tilhørte han guderne. Hans øjne og mund blev lukket, [som om han sov]
(www.tollundmanden.dk)
- (15) Min venindes ene skildpadde piver [som om at den har ondt]
(www.baboom.dk)

Dermed har jeg givet eksempler på de almindeligste typer af danske nonrealis-ledsætninger, og jeg kan gå videre til realis-ledsætningerne.

4. Realis-ledsætninger

Realis-ledsætninger står i en asymmetrisk opposition til nonrealis-ledsætningerne i den forstand at de ganske vist har en særlig markering for real værdi, men at deres afsender kan vælge at distancere sig fra indholdet, fx med et epistemisk sætningsadverbial, og dermed give ledsætningen nonreal værdi. Ligesom deklarative helsætninger kan siges at kode realisramme, koder realis-ledsætninger også realisramme og dermed **mulighed** for real værdi. Det er denne mulighed der adskiller dem strukturelt fra nonrealis-ledsætningerne. Med til beskrivelsen hører således også at de i visse kontekster kan bringes til at vikariere for nonrealis-ledsætninger – fx hører ledsætningen i (16) nedenfor til realis-klassen, men kan vikariere for en nonrealis-ledsætning som i (16a):

- (16) Ingen grund til at stresser hende og slet ikke [når hun muligvis er gravid]
(kaninliv.dk) (Nonreal værdi)
- (16a) Ingen grund til at stresser hende og slet ikke [hvis hun er gravid]
(Nonreal værdi)

Forekomsten af *muligvis* i (16) kan tolkes og teoretiseres på flere måder – fx kan der argumenteres for at usikkerhedsmarkeringen er et eksempel på objektiv eller ‘event’-modalitet, snarere end regulær propositionel modalitet (jf. fx Lyons 1977; Nuyts 1992; Palmer 2001; Verstraete 2001), i den forstand at afsender faktisk forpligter sig på sandheden af at *hun muligvis er gravid*. Uanset det valgte perspektiv bevirker *muligvis* at afsenderen ikke kan siges at stå til ansvar for at *hun er gravid*, og dermed kan konstruktionen mht. realitet altså vikariere for fx en *hvis*-konstruktion som (16a).

Realis-ledsætninger omfatter navnlig ledsætninger indledt af:

- *når*
- *da*
- *idet*
- *siden*
- *efter*
- *som*
- *end*
- *ligesom*
- *eftersom*
- *hvorimod*
- *skønt*
- *selvom*
- *om end*
- *plus at*
- *hv-*

For størstedelens vedkommende er der tale om typisk adverbielle ledsætningstyper, mens *hv*-ledsætningerne snarere kendes som nominale (spørgeledsætninger) såvel som relative (der fx lægger sig til hele matrixsætningen). Uanset deres mulige funktioner og betydningsvarianter er de som materiale betragtet alle realis-ledsætninger. Pladsen tillader ikke at give eksempler på alle typerne, så jeg vil i stedet illustrere nogle generelle pointer med udvalgte eksempler. Realis-ledsætningerne omfatter bl.a. en del ledsætningstyper der kan siges at optræde i flere varianter (som diskuteret i fx Mortensen 2006; Mortensen under udg.), fx kendt som “propositionelle” vs. “illokutionære” varianter (fx Hansen & Heltoft 2011: 1541) og som bl.a. “central”, “adjunct” eller “integrated” vs. “peripheral”, “disjunct” eller “non-integrated” varianter (fx Quirk

et al. 1985; Van Valin & La Polla 1997; Verstraete 2005; Haegemann 2006; Verstraete 2007), bl.a. ud fra forskelle i lagdelt indholdsstruktur. Som nævnt går ledsætningernes realis-egenskaber på tværs af betydningsvarianter, så fx *siden*-ledsætningerne nedenfor er realis-ledsætninger på trods af at ledsætningen i (17) er en **integreret** variant, og den i (18) er en **non-integreret** variant³:

- (17) Har elsket Portugal [siden han var knægt]
(www.tv2sport.dk)
- (18) Har du lige skiftet mascara [siden du måske kunne tro det var den]?
(www.dindebat.dk)

Ledsætningerne koder altså realis-ramme og dermed en strukturel **mulighed** for at realisere real værdi, en mulighed som er udnyttet per default i (17), men ikke i (18), hvor *måske* markerer nonreal værdi. Generelt er integrerede anvendelser af realisramme-ledsætninger som i (17) mindre tilbøjelige til at opnå nonreal værdi end non-integrerede anvendelser som i (18). Det er en naturlig konsekvens af at de netop er indlejrede i en overordnet proposition og derfor ikke er oplagte elementer at drage tvivl om (for en indgående diskussion af disse forskelle, se fx Haegemann 2006). Grænsen mellem betydningsvarianterne er dog ikke mere nagelfast end at sprogbrugere har mulighed for fx at opskrive en rent temporal ledsætning – som i udgangspunktet er integreret – til at have tilstrækkelig selvstændig propositionel status til at den kan modificeres epistemisk:

- (19) Det, vi taler om, kommer ikke videre – heller ikke [når vi måske mødes i andre sammenhænge]
(www.abildkirke.dk)

Som nævnt kan man, afhængig af det anlagte teoretiske perspektiv, rubricere den slags epistemicitet som *måske* udtrykker ovenfor, som objektiv eller 'event'-modalitet, snarere end propositionel modalitet. Under alle omstændigheder ville jeg betragte en tolkning af *når*-ledsætningen som havende decideret real værdi som væsentligt mere problematisk end at sige at eksemplet illustrerer en

---

3. Jeg vælger disse termer – med inspiration fra Verstraete (2007) – til at karakterisere sådanne betydningsforskelle, dvs. om ledsætningens indhold er integreret i matrixsætningens proposition, eller om ledsætningen optræder med sit eget propositionelle indhold (non-integreret).

mulighed for nonreal værdi i – selv rent temporale – *når*-ledsætninger. Også andre typer af realis-ledsætninger kan optræde med noget der ligner nonreal værdi selvom de anvendes integreret i matrixsætningens propositionelle indhold:

- (20) Hvem synes i han skal møde i sit første frivillige forsvar [efter han formentlig (tror jeg) har slået udfordren Jean-Marc Monrose]
(www.lionhart-boxing.dk)
- (21) Denne regering kunne have fået enorm betydning for medieudviklingen, fordi den tiltrådte [netop da udviklingen måske kunne formes]
(www.specialmedierne.dk)
- (22) Så julen for mig er hygge med fam. og maden, gaverne har ikke haft betydning for mig [siden jeg nok har været 15 år]
(xplayn.com)

Selvom integrerede (varianter af) realis-ledsætninger altså synes at have sværere ved at optræde med nonreal værdi end de non-integrerede, viser eksemplerne ovenfor at de alle deler en strukturel åbenhed for både real og nonreal værdi. Flere eksempler på realis-ledsætninger:

- (23) Det gør hun ikke længere, [ligesom hun også er holdt op med at bruge skyllemiddel, [når hun vasker tøj]]
(www.firstwater.dk)
- (24) Men moderen fortryder intet, [skønt hun kunne have forhindret den 18-årige piges optræden i det omstridte TV3-program]
(www.ekstrabladet.dk)
- (25) Etik indgår mere i vores dagligdag, [end vi går og tænker på]
(www.religion.dk)
- (26) Tja, det endte jo [som jeg havde regnet med]!
(www.arto.com)

Bemærk at *som*-ledsætninger (adverbielle) som den i (26) ikke må forveksles med *som*/Ø-ledsætninger (relative), der behandles senere under neutrale ledsætninger. Jeg betragter de to ledsætningstyper som strukturelt forskellige

i og med at *som* er obligatorisk i *som*-ledsætninger, jf. (26), og (som regel) ikke-obligatorisk i *som/Ø*-ledsætninger.

- (27) der er~ £ der er jeg en af dem der bor tættest på~ så~ £ [selvom der er jo et lille stykke vej ££]
(BySoc)
- (28) som officer tjener du mindre end maskinarbejdere gør £ [selvom du måske har gået i skole i~ ti £ femten år af dit liv] ik' £
(BySoc)

Bemærk at *selvom*-ledsætninger, som diskuteret af bl.a. Hansen & Heltoft (2011: 1548-9), er præget af konkurrerende betydningsnormer, således at de i lidt ældre dansk måske snarere burde klassificeres som nonrealis-ledsætninger eller i en klasse helt for sig selv. Jeg betragter dem her som realis-ledsætninger, dvs. jeg antager at normændringen har slået så meget igennem i moderne dansk at sprogbrugere for en sikkerheds skyld i praksis vil markere evt. usikkerhed eksplicit via fx modale udtryk, som illustreret i (28) ovenfor, hvilket er foreneligt med kriteriet for realis-ledsætninger.

Endelig rummer realis-klassen som nævnt *hv*-ledsætninger, uanset om de fungerer som spørgeledsætninger (karakteriseret som "realis" hos fx Hansen & Heltoft 2011: 1493):

- (29) men altså vi kunne da trods alt se [hvem der sad bag ruden] ik'
(BySoc)
- (30) jeg ved ikke [hvorfor jeg aldrig har gået i børnehaven] ££
(BySoc)

... eller lægger sig som relativsætninger til matrixsætningen:

- (31) Jeg må dog desværre takke nej, da mit nuværende akvarium kun er et 128 liters, [hvorfor jeg hellere må undlade at putte flere fisk i]
(www.akvariefisk.dk)

Hermed har jeg eksemplificeret realis-ledsætningerne. Nonrealis- og realis-ledsætninger har det til fælles at deres realitet specificeres internt i ledsætningen,

dvs. af konjunktionalet selv og evt. yderligere specifikation i form af epistemiske elementer. De to øvrige klasser af ledsætninger opfører sig anderledes, hvilket jeg illustrerer i det følgende.

5. Neutrale ledsætninger

Det er velkendt at nominale *at*-ledsætninger ikke har deres egen realitetsbestemmelse – fx behandles de hos Hansen & Heltoft (2011) som en hovedgruppe af eksplikativsætninger der “... er karakteristisk ved at deres realitetsværdi er styret af størrelser uden for ledsætningen, først og fremmest prædikatet i oversætningen.” (Hansen & Heltoft 2011: 1497), fx:

- (32) så jo~ jeg tror [at de nåede at være gift en~ måned eller~ et år og~ og tre måneder ££ inden der gik kuk i den]
(BySoc)

Hansen & Heltoft omtaler så vidt jeg kan se, ikke andre ledsætningstyper end *at/Ø*-ledsætninger som ledsætninger med udefra styret realitet.⁴ Men som jeg vil vise, er en del danske ledsætningstyper kendetegnet ved at deres realitetsværdi er under indflydelse af faktorer uden for ledsætningen – om end på forskellige måder. Nogle ledsætningstyper – herunder *at/Ø*-ledsætninger – **kræver** ekstern specifikation af deres realitetsværdi, mens andre specificerer den på egen hånd og samtidig **tillader** specifikationen at blive ‘overtruffet’ af eksterne faktorer. De førstnævnte klassificerer jeg som neutrale ledsætninger, og de sidstnævnte klassificerer jeg, i mangel af en bedre term, som skopusfølsomme realis-ledsætninger. Dem vender jeg tilbage til – her diskuterer jeg først de neutrale ledsætninger, som navnlig indledes af:

- *at/Ø*
- *som/Ø*
- *hvor*

Jeg kommenterede kort *at/Ø*-ledsætninger ovenfor og vil ikke gå ind i en meget detaljeret diskussion af hvordan deres realitetsværdi fastlægges. De tilfredsstil-

4. Faktisk behandles også eksplikative tidsledsætninger og gradsledsætninger ojnensynlig under overskriften “Eksplikativsætninger med styret realitet”, men det ser ikke ud til at være den intenderede sammenhæng, da eksemplerne og analyserne peger i andre retninger (Hansen & Heltoft 2011: 1498ff).

ler nemlig uden videre klassifikationskriteriet for neutrale ledsætninger, som er at ledsætningen kræver ekstern specifikation af sin realitetsværdi, hvor der ved 'ekstern' forstås uden for ledsætningen selv. Når de fungerer nominalt, er det styrende prædikat i matrixsætningen således altid med til at specificere værdien – som så kan specificeres yderligere internt i ledsætningen svarende til fx realis-ledsætninger. Når de fungerer appositionelt, har deres kerneled i matrixsætningen en tilsvarende rolle, fx specificeres der nonreal værdi i (33) og real værdi i (34):

- (33) Deres værker udtrykker den påstand, [at kroppen nødvendigvis er ufuldendt, konstant i forandring og for evigt hjemsogt af sine egne spøgelse]
(designmuseum.dk)
- (34) Hele den politiske virkelighed er en medieskabt illusion, som politikerne opretholder for at skjule det faktum, [at oplysningsprojektet endte i Vild med Dans]
(www.nihilistisk-folkeparti.dk)

Som tidligere nævnt kan nonfaktive prædikater som udgangspunkt siges at medføre nonreal værdi og faktive prædikater real værdi, men som det er blevet diskuteret i traditionen efter Kiparsky & Kiparsky (fx Karttunen 1971; Simons 2007), findes der mange slags prædikater der hverken er fugl eller fisk, såsom de såkaldte pseudo-faktive prædikater, herunder *discover*, *realise*, *figure out*, *learn*, fx:

- (35) If Henry discovers [that Louise is in NY], he'll be furious
(Simons 2007: 1046)

Således vil ledsætningen ovenfor i nogle kontekster kunne tolkes som faktiv og dermed real og i andre som nonfaktiv og dermed nonreal (Simons 2007: 1046). Danske prædikater som *opdage*, *finde ud af* og *indse* har lignende egenskaber, ligesom perceptionsverber og evidentielle/epistemiske adjektiver såsom *se*, *høre*, *forstå*, *tydeligt*, *oplagt*, *afgjort*, *ubetvivleligt* osv. alle gør det svært om ikke umuligt at afgøre realitetsværdien af den styrede *at/Ø*-ledsætning. Her vil jeg begrænse mig til blot at klassificere *at/Ø*-ledsætninger som neutrale på den baggrund at deres realitetsværdi kræver ekstern specifikation. Denne analyse er helt i tråd med bl.a. Hansen & Heltoft, der også karakteriserer *at/Ø*-ledsætninger som neutrale (Hansen & Heltoft 2011: fx 1497).

Men *at/Ø*-ledsætninger er ikke den eneste ledsætningstype i den neutrale klasse. Som bl.a. Givón (2001) påpeger, er også (restriktive) relativsætningers realitetsværdi delvis bestemt af hvad der foregår i matrixsætningen:

- (36) I saw the woman [who came in late]
 (37) I saw a woman [who came in late]
 (38) I know of no woman [who came in late]
 (Givón 2001: 310)

I Givóns analyse falder ledsætningen i (38) under “the scope of non-fact” (Givón 2001: 310), dvs. i kraft af at det styrende kerneled i matrixsætningen har en tvivlsom eller ikke-eksisterende referent, får ledsætningen nonreal værdi. Samme princip finder vi i dansk hvad angår fx relative *som/Ø*-ledsætninger og *hvor*-ledsætninger:

- (39) Jeg har ikke talt med nogen, [der har erfaring på området]⁵ – og strømmen har ikke været så længe på markedet.
 (www.dourun.dk)
 (40) Jeg kan bare ikke finde nogen steder [hvor der er noget som helst om hvordan det vil komme til at ramme i min situation]
 (ungmor.dk)

I disse eksempler er det negation i matrixsætningen der udløser den non-reale værdi. Fjerner man fx *ikke* fra matrixsætningen i (39), har ledsætningen real værdi. Men det behøver ikke at være negation der gør forskellen – den nonreale værdi kan også udløses af fx nonreal markering i matrixsætningen, fx når matrixsætningen er spørgende eller modificeres af epistemicitet eller konditionalitet:

- (41) Er der nogen [som har en Senseo Kaffemaskine]?
 (www.baby.dk)
 (42) Er du allerede tilmeldt vores nyhedsbrev, kender du måske en [som kunne have glæde af at modtage nyhedsbrevet]
 (www.kgicph.dk)

---

5. Bemærk at der i (39) er tale om en *som/Ø*-ledsætning hvor Ø er valgt og efterfølges af subjektvikaren *der*. *Som/Ø*-ledsætninger med subjektet på førstepladsen kræver generelt subjektvikar (fx *der*) når *som* udelades.

Givón pointerer desuden at ikke-restriktive relativsætninger kun kan knytte sig til refererende kerneled og derfor generelt falder under “the scope of realis”:

- (43) I saw the woman, [who came in late], leave early
(Givón 2001: 310)

Med andre ord opfører parentetiske relativsætninger sig i det store og hele som realis-ledsætninger, dvs. de er som udgangspunkt reale, men kan modificeres internt til at have nonreal værdi:

- (44) Allerede her falder anklagen for menneskehandel, [som måske i øvrigt foregår hyppigere i andre brancher (bl.a. landbrug og byggeriet)...]
(prosexfeminisme.wordpress.com)

Hvorvidt en relativsætning er restriktiv eller parentetisk, er imidlertid kontekstbestemt og kan normalt ikke specificeres endegyldigt internt i ledsætningen (se fx Therkelsen 2000). Med andre ord tilfredsstiller relative *som*/Ø-ledsætninger og *hvor*-ledsætninger kriteriet for neutrale ledsætninger på linje med *at*/Ø-ledsætninger: de kræver ekstern specifikation af deres realitetsværdi. Det skal i øvrigt nævnes at også andre, mere perifere typer af relativsætninger, såsom *hvorpå*-, *hvorunder*-, *ad hvilken*-, *efter hvilket*-ledsætninger mv. passer til denne karakteristik.

6. Skopusfølsomme realis-ledsætninger

Den sidste ledsætningsklasse peger ligesom de neutrale ledsætninger uden for sig selv, blot på en mindre definitiv måde. Skopusfølsomme realis-ledsætninger opfører sig i mange kontekster som realis-ledsætninger, men de adskiller sig ved strukturelt at tillade matrixsætningen medbestemmelse over deres realitetsværdi. Der er tale om en række ledsætningstyper med typisk adverbial funktion, navnlig indledt af konjunktionerne:

- fordi
- før
- inden
- indtil
- så
- samtidig med
- mens

Som nævnt støder man ofte på brede kategoriseringer af adverbielle ledsætninger som enten realis/faktuelle eller nonrealis/nonfaktuelle, selvom de ikke nødvendigvis ved et nøjere eftersyn passer godt ind i sådanne dikotomiske opdelinger. Jeg gav tidligere et eksempel på en *because*-ledsætning der i kraft af at være i skopus af matrixsætningens negation har nonreal værdi. Den samme effekt kan opnås med danske *fordi*-ledsætninger:

- (45) De rejste ikke, [fordi de var forfulgte], men for at skabe bedre vilkår for sig selv og deres familie
(www.b.dk)

Fordi-ledsætninger lader sig med andre ord i nogle kontekster tildele en realitetsværdi udefra. I (45) skyldes det at ledsætningen inkluderes i negationens skopus, men en sådan relation udløses ikke i alle tilfælde af en negation, fx:

- (46) Mange mennesker rejser ikke [fordi de er handicappede, har små børn, eller simpelthen ikke kan lide at flyve]
(www.studio-alexandre.com)

Ledsætningen i (46) har således real værdi. Forskellen er blandt andet relateret til den tidligere diskuterede forskel mellem integrerede og non-integrerede anvendelser af ledsætninger, men som materiale betragtet kan *fordi*-ledsætninger altså siges at være strukturelt åbne over for matrixsætningens realitetssskopus (se tilsvarende diskussion i Harder 1996: 293), hvor andre adverbielle ledsætningstyper – fx *når*- og *eftersom*-ledsætninger (realis-ledsætninger) – er realitetsmæssigt uanfægtede af faktorer udefra. En *fordi*-ledsætnings realitetsværdi afhænger altså både af hvordan ledsætningen er opbygget internt – fx med epistemisk markering som i (47) nedenfor – og af om den lader sig dominere af faktorer i matrixsætningen, såsom epistemisk modifikation eller spørgende sproghandling som i hhv. (48) og (49):

- (47) Jeg beholdt docx endelsen i Word [fordi der vel må være en grund til at microsoft har valgt en ny endelse]
(www.spywarefri.dk)
- (48) Det gør du måske [fordi du mener, at du skal leve op til en masse forventninger, både fra dig selv og andre]
(www.thrane-terapi.dk)

- (49) Spiser du det, [fordi du kan lide det], eller [fordi du synes, at du skal have noget spinat]?
(rawfooddenmark.ning.com)

Hvis en *fordi*-konstruktion derimod slet ikke er modificeret med usikkerhedsmarkører i matrix- eller ledsætning, har den real værdi. Denne egenskab deler *fordi*-ledsætninger med de fleste øvrige skopusfølsomme realis-ledsætninger. De koder med andre ord hvad man kunne kalde en skopusfølsom realis-ramme: de er så at sige født med real værdi, men kan via usikkerhedsmarkeringer i matrix- og/eller ledsætning bringes til at fungere nonreal. Til sammenligning kan 'ægte' realis-ledsætninger som nævnt også bringes til at fungere nonreal, men kun via modifikation i selve ledsætningen. Flere eksempler på skopusfølsomme realis-ledsætninger:

- (50) Tænk dig nu om [før du gør noget dumt]
(www.deldig.dk)
- (51) Jeg har lært nogle redskaber, som hjælper mig til at tælle til ti, [inden jeg slår]
(www.dr.dk)

Det er et velbeskrevet fænomen at *before*-ledsætninger kan fungere nonreal i kraft af faktorer i matrixsætningen (fx Heinämäki 1978; Declerck 1979; Harder 1996; Saeed 1997), og den samme mulighed gør sig gældende for *før*- og *inden*-ledsætninger. Igen kan det være negation såvel som modale eller illokutionære markeringer i matrixsætningen der kaster et nonreal skopus over *før*- eller *inden*-ledsætningen, men den nonreale værdi kan også skabes af andre elementer i matrixsætningen eller konteksten som umuliggør eller usandsynliggør en real tolkning af ledsætningen:

- (52) Efter krigen blev han anholdt for sit landsforræderi, men han døde [før han kom for retten]
(www.gravsted.dk)

Her er der selvfølgelig set bort fra muligheden for en posthum retssag. Uanset den aktuelle tolkning illustrerer eksemplet – som de øvrige ovenfor – at ledsætningens realitetsværdi er delvis bestemt af faktorer uden for ledsætningen.

Også *indtil*-ledsætninger kan lade sig indlemme i nonrealit/negativt skopus fra matrixsætningen:

- (53) ja tror jeg godt men gider ikke smadre mit dæk har prøvet og der var da en sort plet da jeg kiggede tilbage så ja men blev ikke ved [indtil der kom røg]
(www.scootergalleri.dk)
- (54) Mener du, at man skulle have fortsat mødet, [indtil en af parterne tegnede]?
(www.information.dk)

Ligeledes med ledsætninger, hvis resultatangivende betydning traditionelt fremstilles som noget realt, et **opnået** resultat (fx Mikkelsen 1911; Quirk *et al.* 1985 (om den engelske pendant); Hansen & Heltoft 2011). Resultatet kan også godt være hypotetisk når ledsætningen kommer i negativt eller nonrealit skopus fra matrixsætningen:

- (55) Hvad skal man bruge den til hvis man ikke bor [så man har adgang til vandet]?
(www.fenderen.dk)
- (56) Er værdien faldet, [så vi taber penge når vi sælger den]?
(www.lortecitroen.dk)

Endelig deler *samtidig med*-ledsætninger og *mens*-ledsætninger også disse egenskaber: nok er de som udgangspunkt reale, men i den rette kontekst kan et negativt/nonrealit skopus fra matrixsætningen dominere deres værdi:

- (57) Husk på, at faren først opstår hvis du er på et usikkert netværk, [samtidig med at nogen med skumle planer sidder og fisker efter dine oplysninger]
(thomasbigum.dk)
- (58) Jeg har ikke kørekort, så jeg har selvsagt ikke talt i mobil [mens jeg kørte]
(www.blog.tv2.dk)

Mens-ledsætninger grupperes hos Hansen & Heltoft som nævnt under realis på linje med *da*- og *når*-ledsætninger (Hansen & Heltoft 2011: 1493), hvilket

ikke indfanger mulighederne for nonreal værdi. *Mens*-ledsætninger er som nævnt skopusfølsomme i deres realis-kodning i modsætning til fx *da*- og *når*-ledsætninger, en forskel der kan tydeliggøres ved at indsætte *når* i stedet for *samtidig med*, og *da* i stedet for *mens* i de to foregående eksempler:

(57a) Husk på, at faren først opstår hvis du er på et usikkert netværk, [når nogen med skumle planer sidder og fisker efter dine oplysninger]

(58a) Jeg har ikke kørekort, så jeg har selvsagt ikke talt i mobil [da jeg kørte]

Ændringen fra de oprindelige skopusfølsomme realis-ledsætninger til næsten synonyme realis-pendanter medfører i (57a) at faren ikke længere er hypotetisk, men faktisk forekommende, og i (58a) at afsenderen pludselig bekender at have kørt bil uden kørekort.

7. Konkluderende bemærkninger

Jeg har demonstreret hvordan skellet mellem realitetsramme og realitetsværdi kan bane vej for større præcision i beskrivelsen af danske ledsætninger, og at der dermed viser sig strukturelle forskelle og ligheder som mig bekendt ikke tidligere er diskuteret systematisk. På den baggrund har jeg forsøgt at inddele ledsætningerne i fire klasser:

- **Nonrealis-ledsætninger**
  - Koder nonrealis-ramme
  - Kan udelukkende opnå nonreal værdi
- **Realis-ledsætninger**
  - Koder realis-ramme
  - Kan opnå real såvel som nonreal værdi
    - Real værdi kræver ikke specifikation, er ‘default’-værdien
    - Nonreal værdi kræver usikkerhedsmarkering i ledsætningen
- **Neutrale ledsætninger**
  - Koder ikke realitetsramme
    - Realitetsværdi kræver specifikation uden for ledsætningen, dvs. i matrixsætning og/eller kontekst
    - Realitetsværdien kan derudover modificeres internt i ledsætningen

- **Skopusfølsomme realis-ledsætninger**

- Koder skopusfølsom realisramme
- Kan opnå real såvel som nonreal værdi
  - Real værdi kræver ikke specifikation
  - Nonreal værdi kræver at ledsætningen er i skopus af negation og/eller usikkerhedsmarkering i matrixsætningen, og/eller usikkerhedsmarkering i ledsætningen

De fire ledsætningsklasser står i indholdsstrukturelle oppositioner til hinanden på forskellig vis. Nonrealis-ledsætninger koder nonrealis-ramme, og realis-ledsætninger koder realis-ramme. Disse to abstrakte indholdsstrukturer indgår i hvad der ligner en traditionel markerethedsrelation: Nonrealis-ramme kan kun resultere i nonreal værdi, mens realis-ramme kan resultere i real såvel som nonreal værdi.

Endvidere adskiller nonrealis- og realis-ledsætninger sig i fællesskab fra de to øvrige klasser af ledsætninger ved at de førstnævnte er internt specificerede: deres konjunkcional koder et betydningspotentiale, og betydningen fastlægges endeligt inden for ledsætningens egne grænser. Heroverfor står de neutrale ledsætninger og de skopusfølsomme realis-ledsætninger. I en diskussion af *at*-ledsætninger argumenterer Heltoft (1990) for at *at* ikke har et egentlig betydningsindhold, men udelukkende har som funktion at pege væk fra sig selv som bestemmer af realitetsværdi (Heltoft 1990: 33). Jeg er enig i beskrivelsen bortset fra at denne pegefunktion er et lige så fuldgyldigt indholdselement som så mange andre – det er bare af indeksikalsk snarere end symbolsk natur, en sproglig betydningsrelation der som regel sættes i forbindelse med andre slags udtryk, herunder pronominer (fx Anttila 1975; Higginbotham 2009). Konjunktionen *at* (og dens Ø-pendant) kan altså siges at være mere eller mindre blottet for symbolsk indhold, men til gengæld har den (mindst) et indeksikalsk indholdselement: en instruks til modtager om at kigge andetsteds end bare i ledsætningen for nærmere fastlæggelse af realitetsværdien. Dette indeksikalske indholdselement deler *at*/Ø-ledsætninger med både relativsætningerne og de skopusfølsomme realis-ledsætninger. I tidligere klassifikationer af adverbelle ledsætninger har man typisk fokuseret på ledsætningstypernes symbolske indholdselementer – fx logikosemantiske relationer (fx Mikkelsen 1911; Quirk *et al.* 1985) og lagdelingsspecifikationer (fx Hengeveld 1998; Hansen & Heltoft 2011) – og dermed bl.a. overset at visse adverbelle ledsætningstyper adskiller sig ved **desuden** at rumme dette

særlige indeksikalske indholdselementer der giver anledning til at klassificere dem separat.

De indbyrdes forskelle mellem ledsætningsklasserne og deres indholdskriterier kan anskueliggøres ved hjælp af følgende skematiske oversigt:

Indholdselementer Ledsætningsklasser	Symbolsk indhold		Indeksikalsk indhold
	Nonrealis-ramme	Realis-ramme	Ekstern realitets-specifikation
Nonrealis-ledsætninger	+		
Realis-ledsætninger		+	
Skopusfølsomme realis-ledsætninger		+	+
Neutrale ledsætninger			+

Visse ledsætningstyper har jeg ikke nævnt og/eller behandlet empirisk, fx flere med præpositionel oprindelse (*ved at-, fra at-, til at-*ledsætninger osv.), men selve klassifikationstilgangen har til hensigt at kunne indfange alle danske ledsætningstyper. En mulig empirisk udfordring kunne være *uden at-*ledsætninger, der synes at opføre sig anderledes end de øvrige. De har tilsyneladende nonreal værdi som udgangspunkt, men kan i kontekster med negeret matrixsætning opnå real værdi:

- (59) Alle borgere kan gratis og anonymt bruge webportalen døgnet rundt, [uden at der indsamles andre oplysninger end brugerens IP-adresse] (www.hope.dk)
- (60) Palmesøndag bliver det aldrig [uden, at jeg kommer i tanker om Arnulf Øverland, den norske digter, som blev interneret i koncentrationslejre under 2. Verdenskrig] (www.aabenraasogn.dk)

Mens ledsætningen i (59) har nonreal værdi, kan ledsætningen i (60) således siges at have real værdi. Ledsætninger af *uden at-*typen er med andre ord skopusfølsomme, men med omvendt fortegn end de skopusfølsomme realis-ledsætninger. Dette er imidlertid ikke et problem for klassifikationstilgangen som sådan, da en konsistent, om end ikke så elegant løsning kunne være at

indføre en klasse af skopusfølsomme **nonrealis**-ledsætninger for fuldstændighedens skyld.

At nogle ledsætningstyper lader sig indlemme i skopusrelationer til matrixsætningen, og andre ikke gør, er et velkendt fænomen (se fx Verstraete 2007), men de konsekvenser det har for netop realitetssegenskaberne, har ikke fået megen opmærksomhed. I denne fremstilling har fokus været på klassifikation, mens de bagvedliggende pragmatiske og evt. diakrone diskussioner af hvorfor ledsætningstyperne grupperer sig som de gør, og hvilke øvrige indholds- og udtryksegenskaber der kunne tænkes at følge med grupperingerne, kunne være et relevant videre perspektiv for undersøgelsen.

Henvisninger

- Anttila, R. (1975). The Indexical Element in Morphology, *Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft*, 12.
- Boye, K. (2008). Om *om*, i C. Bache, et al. (red.). *Ny forskning i grammatik 15*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 7-29.
- Bybee, J. & Fleischman, S. (red.). (1995). *Modality in grammar and discourse*, Amsterdam: John Benjamins.
- Christensen, T. C. (2001). Neustik, tropik og frastik : Ytringens kommunikative aspekter, i P. Widell and M. Kunøe (red.). *8. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*, Århus: Århus Universitet, 62-72.
- Christensen, T. K. (2007). *Hyperparadigmer – en undersøgelse af paradigmatiske samspil i danske modussystemer*, Ph.d.-afhandling, Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitet.
- Cristofaro, S. (2003). *Subordination*, Oxford: Oxford University Press.
- Davidse, K. (1994). Fact Projection, i K. Carlon, K. Davidse and B. Rudzka-Ostyn (red.). *Perspectives on English : studies in honour of Professor Emma Vorlat*, Leuven: Peeters Publishers, 257-84.
- de Haan, F. (2011). Irrealis: fact or fiction? (preprint), *Language Sciences*.
- Declerck, R. (1979). Tense and Modality in English *before*-clauses, *English Studies*, 60 (6): 720-44.
- Diderichsen, P. (1966[1939]). Realitet som grammatisk kategori, *Helhed og struktur : Udvalgte sprogvidenskabelige afhandlinger*, København: G.E.C Gads Forlag, 31-46.
- Dik, S. C. (1997). *The Theory of Functional Grammar. Part 1: The Structure of the Clause*, Berlin: Mouton de Gruyter.

- Dik, S. C., et al. (1990). The hierarchical structure of the clause and the typology of adverbial satellites, i A.M. Bolkestein, J. Nuyts and C. Vet (red.). *Layers and levels of representation in language theory : a functional view*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 25-70.
- Engberg-Pedersen, E., et al. (red.). (1996). *Content, expression and structure : Studies in Danish Functional Grammar*, Amsterdam: John Benjamins.
- Engberg-Pedersen, E., et al. (red.). (2005). *Dansk funktionel lingvistik : En helhedsforståelse af forholdet mellem sprogstruktur, sprogbrug og kognition.*, København / Roskilde: Københavns Universitet / Handelshøjskolen i København / Roskilde Universitetscenter.
- Faarlund, J. T., Lie, S. & Vannebo, K. I. (1997). *Norsk referansegrammatikk*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Givón, T. (2001). *Syntax : an introduction*, Rev. edn., Amsterdam: J. Benjamins.
- Glismann, O. (1974). En studie i begrebet sætningsrealitet, *NyS*, 7: 98-128.
- Haegemann, L. (2006). Argument Fronting in English, Romance CLLD, and the Left Periphery, i R. Zanuttini, et al. (red.). *Cross-linguistic Research in Syntax and Semantics : Negation, Tense and Clausal Architecture*, Georgetown: Georgetown University Press, 27-52.
- Hansen, E. (1998). Kriterier for inddeling af ledsætninger, i P. Colliander and I. Korzen (red.). *Ny forskning i grammatik 5 : Sophienbergssymposiet*, Odense: Odense Universitetsforlag, 7-22.
- Hansen, E. & Heltoft, L. (2011). *Grammatik over det Danske Sprog*, København / Odense: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab / Syddansk Universitetsforlag.
- Hansen, E. & Larsen, P. H. (1970). To bidrag til beskrivelsen af "non-realis" i dansk, *NyS*, 1: 34-41.
- Harder, P. (1996). *Functional semantics*, Berlin: Mouton.
- Harder, P. (1996). Subordinators in a Semantic Clause Structure, i B. Devriendt, L. Goossens and J. van der Auwera (red.). *Complex Structures : A Functionalist Perspective*, Berlin: Mouton de Gruyter, 93-118.
- Heinämäki, O. (1978). *Semantics of English Temporal Connectives*, Indiana: Indiana University Linguistics Club.
- Heltoft, L. (1990). En plads til sprogvidenskabens hittebørn : Om talesprog og sætningsskema, *Selskab for Nordisk Filologi – årsberetning 1987-1989*, København: Selskab for Nordisk Filologi, 26-45.
- Heltoft, L. (2005). Topologi som tegnsystem, i E. Engberg-Pedersen, et al. (red.). *Dansk Funktionel Lingvistik : en helhedsforståelse af forholdet mellem sprogstruktur, sprogbrug og kognition*, København / Roskilde: Københavns Uni-

- versitet / Handelshøjskolen i København / Roskilde Universitetscenter, 112-31.
- Hengeveld, K. (1998). Adverbial clauses in the languages of Europe, i J. Van der Auwera and D.P. Ó Baoill (red.). *Adverbial constructions in the languages of Europe*, Berlin: Mouton de Gruyter, 335-419.
- Higginbotham, J. (2009). *Tense, aspect, and indexicality*, Oxford: Oxford University Press.
- Jensen, E. S. (2000). *Danske sætningsadverbialer og topologi i diakron belysning*, Ph.d.-afhandling, Institut for Nordisk Filologi, Københavns Universitet.
- Jensen, T. J. (2008). *Betingelse, generalisering og realitet : hvis-konstruktioner i dansk talesprog*, København: C.A. Reitzel.
- Karttunen, L. (1971). Some observations on factivity, *Papers in Linguistics*, 4: 55-69.
- Kiparsky, P. & Kiparsky, C. (1970). Fact, i M. Bierwisch and K.E. Heidolph (red.). *Progress in Linguistics*, Den Haag: Mouton, 143-73.
- Leech, G. (1974). *Semantics*, Harmondsworth.
- Lyons, J. (1977). *Semantics*, London: Cambridge University Press.
- Mikkelsen, K. (1911). *Dansk ordføjningslære med sproghistoriske tillæg : Håndbog for viderekomne og lærere*, København: Hans Reitzels Forlag.
- Mortensen, S. S. (2006). *Temporale konjunktioner i dansk*, Speciale, Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitet.
- Mortensen, S. S. (under udg.). A distributional approach to functional Danish subclause classification (under udg.), *Acta Linguistica Hafniensia*.
- Nordström, J. (2010). *Modality and subordinators*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Nuyts, J. (1992). Subjective vs. objective modality: what is the difference?, i M. Fortescue, P. Harder and L. Kristoffersen (red.). *Layered structure and reference in a functional perspective*, Amsterdam: Benjamins, 73-97.
- Palmer, F. R. (1986). *Mood and modality*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Palmer, F. R. (2001). *Mood and modality*, 2nd edn., Cambridge: Cambridge University Press.
- Quirk, R., et al. (1985). *A Comprehensive grammar of the English language*, London: Longman.
- Saeed, J. I. (1997). *Semantics*, Oxford / Malden, Mass.: Blackwell Publishers.
- Simons, M. (2007). Observations on embedding verbs, evidentiality, and presupposition, *Lingua*, 117 (6): 1034-56.
- Teleman, U., Andersson, E. & Hellberg, S. (1999). *Svenska Akademiens grammatik 4 : Satser och meningar*, Stockholm: Svenska Akademien.

- Therkelsen, R. (2000). Om klassifikation af ledsætninger, i J. Nørgård-Sørensen, et al. (red.). *Ny forskning i grammatik 7*, Odense: Odense Universitetsforlag, 269-85.
- Togebj, O. (2003). *Fungerer denne sætning? : Funktionel dansk sproglære*, København: Gads Forlag.
- Van Valin, R. D., Jr. & La Polla, R. J. (1997). *Syntax – Structure, Meaning and Function*, Cambridge New York: Cambridge University Press.
- Verstraete, J.-C. (2001). Subjective and objective modality: interpersonal and ideational functions in the English modal auxiliary system, *Journal of Pragmatics*, 33 (10): 1505-28.
- Verstraete, J.-C. (2005). Two types of coordination in clause combining, *Lingua*, 115 (4): 611-26.
- Verstraete, J.-C. (2007). *Rethinking the coordinate-subordinate dichotomy : interpersonal grammar and the analysis of adverbial clauses in English*, Berlin: Mouton de Gruyter.

